

UN IMPORTANT DOCUMENT (DIN 1919) DESPRE ACTIVITATEA MILITANTULUI BIHOREAN PENTRU UNITATE NAȚIONALĂ DR. AUREL LAZĂR

de

**LUDOVIC BATHORY
VIOREL FAUR
GHEORGHE IANCU**

Se împlinesc în curînd 75 de ani de la încheierea procesului de făurire a statului național unitar român, prin hotărîrea istorică de la 1 Decembrie 1918, de unire a Transilvaniei cu România. În întîmpinarea momentului aniversar — care va fi, desigur, marcat și de apariția unor noi lucrări cu privire la semnificațiile acestuia, precum și de editarea unor mărturii inedite despre eforturile și sacrificiile înaintașilor noștri pentru realizarea idealului unității naționale —, considerăm că este salutară publicarea unor surse documentare care conțin informații utile cunoașterii, în întreaga sa complexitate, a operei de edificare a României Mari. Din această perspectivă, apreciem ca fiind deosebit de necesară reconstituirea preocupărilor unor personalități politice care au contribuit, în măsură importantă, la înfăptuirea aspirațiilor seculare de unitate ale poporului nostru. Între ctitorii statului național unitar român se situează, neîndoiebnic, și dr. Aurel Lazăr, bărbat politic de cert relief, care a activat în părțile Bihorului și a reprezentat aripa radicală a conducerii mișcării naționale românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș.

Pînă la elaborarea unei monografii temeinice despre această figură remarcabilă a Bihorului începutului de secol XX — anticipată de existența a multiple studii și comentarii publicistice referitoare la prezența sa activă în viața noastră politică și culturală —, ne apare ca fiind de un real folos tipărirea integrală a unor documente din cuprinsul cărora ni se relevă unele acțiuni, de o evidentă însemnătate, ale militantului național. Pentru a răspunde parțial unei asemenea cerințe, reproducem Procesul verbal al Ședinței plene (din 3 mai 1919 a Curții de Apel din Oradea, cu prilejul căreia s-a efectuat preluarea aparatului de justiție din județul Bihor de către statul român. Despre acest document s-a afirmat, credem că pe bună dreptate, că este o veritabilă „pagină de istorie națională, de realism și înțelegere politică”¹, care ne permite identificarea și mai exactă a dimensiunilor reale ale personalității dr.-ului Aurel Lazăr, a spiritului său democratic și a modului ponderat și responsabil cu care a tratat o problemă atît de importantă cum a fost cea pe care a soluționat-o la Oradea, orașul său natal, la începutul lunii mai 1919.

¹ Gheorghe Iancu, *Contribuții la cunoașterea activității dr. Aurel Lazăr în timpul Consiliului Dirigent (1918—1919)*, în *Crisia*, 1980, p. 171.

Imputernicit de Consiliul Dirigent, în calitatea sa de șef al resortului de justiție, ca să instaureze administrația românească în Oradea și județul Bihor, dr. Aurel Lazăr a procedat și la acțiunea de preluare a Curții de Apel din orașul de pe Crișul Repede, realizând cele mai presante obiective ale momentului respectiv, care vizau o armonioasă integrare a tuturor structurilor locale — economice, sociale, politice și culturale — în componența statului național unitar român, pentru că numai astfel era posibilă desfășurarea normală a vieții publice și înregistrarea unor progrese în diverse domenii, așa cum erau preconizate în proiectele de legi care urmau să devină, în cel mai scurt timp, o pregnantă realitate.

Având în vedere faptul că unele pasaje din acest document — poate cele mai relevante — au fost reproduse, însoțite de comentarii, într-o lucrare anterioară², acum ne limităm la a formula unele constatări, principala noastră intenție fiind aceea de a pune la dispoziția cititorului contemporan sursa informativă autentică, pentru a o putea parcurge în întregime și a medita asupra valorii ei istoriografice.

Mai întâi, este de observat împrejurarea că la ședință au fost prezenți aproape toți magistrații orădeni, excepție făcând doar trei persoane, care lipseau din motive de boală. Scopul „adunării plene” este menționat, cu deplină claritate, el constând „în depunerea jurământului” față de statul român. Dr. Aurel Lazăr a ținut să precizeze că luarea unei decizii în această direcție trebuie să fie determinată exclusiv de „cea mai profundă și mai curată convingere sufletească”.

Reține, cu deosebire, atenția modul convingător — întemeiat pe o argumentație logică — în care dr. Aurel Lazăr a prezentat memorabila hotărâre de la Alba Iulia, care era „deplină și inatacabilă... din punct de vedere juridic”. Era, desigur, puternic marcat de „seriozitatea momentului”, ceea ce și mărturisește cu sinceritate, pentru a fi mai bine înțelese realitățile majore ale anului 1918, în care își avea originea însăși demersul său în cadrul ședinței amintite. Declară, cu autoritate, că statul român „își va cunoaște... obligația politică și morală care-i revine” față de naționalitățile conlocuitoare. În continuare, dr. Aurel Lazăr insistă asupra principiilor democratice „pe care se bazează hotărârea Adunării Naționale de la Alba Iulia și care, de fapt, sînt legi fundamentale ale națiunii române”. Ii asigură pe magistrații orădeni de atitudinea favorabilă a statului român, în sensul că acesta va „menține în totalitate drepturile și avantajele cîștigate”, nefiind adeptul unor măsuri discriminatorii ori tendințe de factură oprimate. Pe întreg cuprinsul României Mari nu vor exista „diferențe în sinul corpului judecătoresc”, ceea ce era, fără îndoială, una din expresiile spiritului de deplină egalitate care a prezidat la organizarea statului român interbelic. În partea finală a intervenției sale, dr. Aurel Lazăr accentuează asupra adevărului că „prin depunerea jurământului toate drepturile dobîndite vor fi respectate.”

După ce în luarea sa de cuvînt, procurorul șef și-a exprimat punctul său de vedere în legătură cu evenimentele — care venea în contradicție flagrantă cu cele afirmate de dr. Aurel Lazăr —, acesta din urmă a fost nevoit să facă noi precizări, care au determinat luarea unei decizii unanime de recunoaștere a autorității statului român și a „jurisdicției româ-

² *Ibidem*, p. 171—174.

nești“. A fost, apoi, depus jurământul față de statul român de către cei prezenți, care s-au angajat că își vor „îndeplini datoria ... cu competență, ... în mod cinstit“. Drept urmare, dr. Aurel Lazăr a promis că „va avea cea mai mare grijă de corpul judecătoresc din Oradea“. Astfel se încheiau, cu rezultate meritorii, demersurile lui Aurel Lazăr la Oradea, care au avut ca finalitate introducerea justiției românești pe aceste străvechi meleaguri autohtone. A dovedit și cu acest prilej un eficient discernământ și o autentică responsabilitate politică, verificată de altfel în atâtea împrejurări politice anterioare.

1919. El. I. A. 8—35 szám.

JEGYZŐKÖNYV

Felvétetett Nagyváradon 1919. évi május hó 3. napján a nagyváradai ítélőtábla teljes ülésében.

Jelen voltak:

Elnök: Harmathy Károly kúriai bíró. Bírák: Fekete József kúriai bíró; Böhm Jenő kúriai bíró; Geleta Géza kúriai bíró; Galbory József ítélőtáblai bíró; Dr. Szegedy Lajos ítélőtáblai bíró; Korna Lajos ítélőtáblai bíró; Dr. Petróczy Zoltán ítélőtáblai bíró; Vámosy Mihály ítélőtáblai bíró; Domokos László ítélőtáblai bíró; Dr. Popa György ítélőtáblai bíró; Jakab Mihály ítélőtáblai bíró.

A főállamügyészség tagjai:

Sztaniszlavszky Adolf főállamügyész; Baróthy Pál főállamügyész-helyettes; ítélőtáblai elnöki titkár: Dr. Patzkó Antal; jegyzőkönyvvezető: Dr. Aliquander Kálmán ítélőtáblai tanácsjegyző; Dr. Lazăr Aurel a nagyszebeni kormányzó tanács igazságügyminisztere, mint enek teljhatalmú megbízottja.

Elnök az ítélőtábla teljes ülését megnyitja, megállapítja, hogy az ítélőtábla ítélőbírái, a betegség miatt távollevő Dr. Laban Lajos elnök, Dr. Imrik Péter tanácselnök és Kepes Miklós kúriai bíró kivételével jelen vannak; jelen van továbbá Sztaniszlavszky Adolf főállamügyész és Baróthy Pál főállamügyész-helyettes, úgyszintén Dr. Patzkó Antal ítélőtáblai elnöki titkár is. A jegyzőkönyvet Dr. Aliquander Kálmán ítélőtáblai tanácsjegyző vezeti.

Elnök közli a teljes tanácsüléssel, hogy a teljes ülést Dr. Lazăr Aurel igazságügyminiszter úrnak, mint a nagyszebeni román kormányzó tanács kiküldöttjének rendelkezése folytán hívta össze és annak tárgya a hivatalos eskü letétele.

Elnök ezután az ítélőtábla és a főállamügyészség nevében üdvözlö a jelenlevő Dr. Lazăr Aurel igazságügyminisztert és felkéri, hogy a teljes tanácsülés előtt kívánságait kegyeskedjék előterjeszteni.

Dr. Lazăr Aurel igazságügyminiszter a következőket terjeszti elő:

Mindenekelőtt köszönettel fogadja az Elnök üdvözlő szavait. A helyzete könnyű, mert már volt alkalma az ítélőtábla bírái és a főállamügyészség tagjai közül és nevében nála járt megtisztelő küldöttség előtt röviden beszélni az álláspontját és felvilágosítani a jelen idők változásait. De megkönnyíti a helyzetét az is, hogy a bírói karnak kitűnősegeit üdvözölheti itt, akik kellő logikával, tárgyilagossággal és tudással fogják mérlegelni a viszonyokat s kinyilvánítani elhatározásukat, s meg van győződve, hogy bárminő is legyen ez az elhatározás, az a legmélyebb és legtisztább lelkiismereti meggyőződésből fog származni.

A háború által teremtetett helyzet alapján a román nemzet is gyakorolta az öt megillető jogokat és szuverenitását 1918. december hó elején a gyulafehérvári nemzetgyűlésen. Ezen határozat alapján Nagyvárad és Bihar megye oly területet képez-

nek, amelyre a román nemzet szuverenitását kinyilvánította. Ezt a határozatot Románia királya is szankcionálta és ez tényleg teljesen befejezett állapotot jelent. De ennek a gyulafehérvári határozatnak nemcsak történelmi alapja van, hanem megvanak mindazok az internacionális előfeltételei is, melyek jogilag is teljessé és megdönthetetlené tették ezt a határozatot. Az internacionális előfeltételeknek alapja az a szerződés, mely Románia és az Antant között 1916-ban kötött és amely szerződés nem zavartatva a közbejött események által s nem különösen az úgynevezett bukaresti béke által, ma is teljes határozottsággal érvényben van. De tekintettel a nagy átalakulásra és arra hogy ezzel a határozattal a gyulafehérvári nemzetgyűlés más állam területére gyakorolta szuverenitását, ez a határozat a békekonferencia elé terjesztetett, ahol az teljesen ratifikálva lett.

Mikor ezt a nyilatkozatot itt megteszi, teljesen átérzi a politikai és erkölcsi felelősség súlyát, amely őt terhelné, ha itt valótlanúságot állítana. Lehetséges, hogy ezek az információk nem felelnek meg a való tényeknek, amit legjobban bizonyít az, hogy az antant hatalmak legutolsó felhívására, amely a szerencsétlenül megalkotott demarkációs vonal kiigazítására vonatkozott, éppen Magyarország kormánya hivatalosan kinyilatkoztatta, hogy a területi kérdéseket nem tartja és nem is tarthatja fenn.

Átérzi a pillanat komolyságát. Ami az egyik nemzetnek örömet és boldogságot, ugyanaz a másik nemzetnek keserűséget okozhat, de meg van győződve, hogy ennek a boldogságnak nem kihívónak, hanem ellenkezőleg szeretettel teljesnek és olyanoknak kell lennie, amely a másik nemzet szenvedéseit igyekszik enyhíteni, hogy ne éljen egymással szemben győző és legyőzött, hanem két oly nemzet, amely igyekszik egymás iránt teljes megértéssel viselkedni.

Ez a megértés a múltban nem következett be. Megváltozhattak a határok, megváltozhattak a közjogi alakulatok is, de a nép él tovább mint nemzet. És egy olyan nemzet, amely eddig legnagyobb részt egyesülve élhetett s most különváltan kénytelen élni, felszabadulva egy végzetes politika alól, továbbra is élni fog s meg fogja találni az új alakulatban, az ő múltjánál fogva is megillető helyet és a román állam mindenesetre tudni fogja vele szemben politikai és erkölcsi kötelezettségét, s büszke lesz arra, hogy ennek a nemzetnek tagjait államvalóivá tehesse és tudni fogja feledtetni vele a jelen pillanat keserűségeit.

Ezután részletesen ismerteti azokat a demokratikus elveket, amelyeken alapul a gyulafehérvári nemzetgyűlés határozata és amelyek úgyszólván alaptörvénnyel a román nemzetnek. E határozatban a nemzetgyűlés kimondta az összes románok egyesülését, de követeli a legdemokratikusabb államszervezet bevezetését, így különösen a választójog és a nemzeti jogok tekintetében olyan reformok behozatalát, amelyek biztosíthatják minden nemzetnek és minden nemzet fiainak a teljes szabadságát. Bejelenti, hogy azok a törvényjavaslatok, amelyek a gyulafehérvári határozatban foglalt követelmények megvalósítását célozzák, már készen vannak és a legközelebb törvényerőre is emelkednek.

A bírói kart érdeklő kérdésekre illetőleg közli, hogy nem történt változás sem az anyagi, sem az alaki jog tekintetében; a bíróságok az 1918. évi október 18. napjáig szentesített törvények alapján teljes jogfolytonossággal ítékezhetnek, mindazonáltal azzal a különbséggel, hogy az ítéleteket a törvény nevében kell kihirdetni. A román állam minden tisztviselőt, aki ezen a területen teljesít közszolgálatot, átvesz és a szerzett jogokat és kedvezményeket teljes épségben fenntartja. Ezenkívül áthatva annak a fontosságnak a tudatától, amelyet a bírói szék képvisel az államban, a román állam rendezni akarja a bírói státust, a magyar bírói kar régi követelését. Erre vonatkozólag az előmunkálatokat megkezdte és Dr. Popu György kúriai bírót bízta meg a javaslat elkészítésével. Ezt a javaslatot annak idején az illetékes tényezőknek tudomására fogja hozni és igekezni fog, hogy a bírói kar ez új alakulásában teljesen megerősödvé lépjen át az új impériumba.

Megemlíti, hogy hasonló mozgalom — éppen az ő kezdeményezésére — Romániában is megindult s ott is megkezdődtek az előmunkálatok, hogy a bírói kar közt különbség ne legyen. Alkalma volt e kérdésben a román trónörökösrel is beszélni és ez alapon közölheti, hogy a trónörökösnek is legnagyobb óhaját képezi, hogy az összes szerzett jogok megmaradjanak, sőt kiterjesztessenek.

Fel lett azonban függesztve a bírói áthelyezhetetlenségi jog, mert e jog épségben tartása a szervezések őrjáti akadálya volna. Különösen ezt annak idején a polgári perrendtartás életbeletételei törvénye is felvetette s így ez nyugtalanságra okot nem képezhet. Nem képzel oly kormányt, amely ezzel visszaélne s ezáltal az

igazságszolgáltatást gyöngíteni akarná. Előlegezzék tehát a bírák a kormánynak a bizalmat s tételezenek fel megfelelő jellemet és belátást e tekintetben, hogy a kormányzás e joggal visszaelni nem fog.

Az eskü letétele kérdésében a kormányzótanács úgy határozott, hogy a bírói kar tagjainak esküt kell tennie.

Ezután felolvassa az eskü szövegét román nyelven, majd pedig annak, a jelenlevő Dr. Popa György ítélőtáblai bíró által magyarra fordított s általa helyesnek talált és hitelesített magyar szövegét. E fordítás ./. alatt a jegyzőkönyvhöz csatolattik.

Az eskü szövege a következő:

„En N.N. esküsöm a mindenható Istenre, hogy I. Ferdinand királyhoz és a román államhoz hű leszek, az ország törvényeit, a kormányzó tanács dekrétumait és rendeleteit hiven betartom, a reám bízott hivatali teendőket becsülettel, lelkiismerettel és pártatlanul teljesítem és a hivatali titkot megőrzöm. Isten engem úgy segéljen”.

Dr. Lazăr Aurel igazságügyminiszter ezután előadja, hogy az eskü letételének az a következménye, hogy a szerzett jogok respektáltak. Ellenben az, aki az esküt nem teszi le, hivatalát elveszti s a román állam vele szemben sem a nyugdíjazás, sem más tekintetben semmiféle kötelezettséget el nem ismer és az esetleges politikai következményeket az illetővel szemben a jegyzőkönyv felterjesztése után a nagyszebeni kormányzó tanács fogja meghatározni.

Az állam hivatalos nyelve a román, de addig is, amíg a kérdés rendezve lesz, az 1868. XLIV. t.c. rendelkezései a legszélesebb értelmezéssel fognak végrehajtatni, azzal az eltéréssel, hogy a törvényben a magyar nyelv helyett mindenütt a román nyelv értendő. Ennélfogva az igazságszolgáltatás mindenkivel szemben saját anyanyelvén fog gyakoroltatni.

A román nyelv megtanulása egy évi határidőhöz lett kötve, amely határidő azonban meghosszabbítható.

Ezek után Dr. Lazăr Aurel igazságügyminiszter két kérdést intéz Elnökhöz, illetve a bírákhoz és a főállamügyészség tagjaihoz:

1. Hajlandó-e az Elnök az ítélőtábla nevében a nagyváradi ítélőtáblára nézve a nagyszebeni román kormányzó tanács fennhatóságát elismerni és az ítélőtáblát a román impérium alá bocsátani?

2. Hajlandó-e az Elnök, az ítélőbírák és a főállamügyészség tagjai a hivatali esküt a fentebb közölt szöveggel letenni?

Elnök, mielőtt a feltejt kérdésre válaszolna, felhívja a teljes ülésen résztvevőket, kíván-e valaki előterjesztést tenni?

Sztaniszlavszky Adolf főállamügyész kijelenti, hogy az igazságügyminiszter fejtegetéseinek közjogi részét megnyugtatónak nem találja és előterjesztésének azt a részét, mely szerint Bihar megyének és Nagyváradnak Romániához csatolása most már jogilag befejezett dolog, el nem fogadhatja. A háború még nem fejeztetett be. Az a szerződés, amelyre a miniszter hivatkozik, csak a szerződő felek közt van meg, Romániával szemben a háború még mindig fennáll és csak a békekötés lesz hivatva megállapítani, hogy ez a terület hova fog tartozni. Azt elismeri, hogy Románia ezeket a területeket a hódító jogán bírja és az impériumot átveheti s az eskü letételét kívánhatja, de ez a helyzet jogilag még nem következett be s csak akkor fog bekövetkezni, ha a béke már megkötöttet. Azt a kérelmet terjeszti tehát elő, hogy miután a miniszter beszéde szerint nincs fixírozva az eskületétel időpontja, méltóztassék az eskü letételét addig az időpontig, amíg a béke megkötöttik, elhalasztani.

Dr. Lazăr Aurel igazságügyminiszter a főállamügyész előterjesztésére válaszolva kijelenti, hogy közjogi viták folytatása hiábavaló volna, azt azonban mondhatja, hogy a háború már be van fejezve. A háború, ami még folyik, hála Istennek, nem háború, azt nem is Magyarország folytatja, sőt állíthatja, hogy Magyarország állampolgárainak nagyrésze ezt el is ítéli [...] A román kormányzó tanács nem a hódító jogán, hanem a jog, az igazság nevében jött. Arról a jogról, amit a történelem megadott a román nemzetnek, ez a nemzet soha le nem mondott, hanem ennek a legelső alkalommal, amikor azt tehette, a gyulafehérvári határozatban nyilvánítását is adta. Ebben a határozatban az összes románság egyesülésének minden román lelkében élő óhaja, tudata és érzete nyilvánult meg.

Az eskü letételét nem abban a formában kívánja, amint a főállamügyész előterjesztésében kijelentette, hogy tudniillik a hódító jogán annak letétele követelhető, mert a román hadsereg nem mint hódító, hanem mint felszabadító jött ide s a román kormányzótanács őt a román nemzet nevében küldte ide. Ennek a terü-

letnek román állami léte nem függ további békekonferenciái határozatoktól, ezért az eskü letételére haladékat nem adhat.

Egyéb előterjesztés senki részéről sem tétetvén, Elnök, az igazságügyminiszternek fentebb előadott első kérdésére a saját nevében kijelenti, hogy a fennforgó viszonyok közt az ítélőtáblára nézve elismeri a nagyszebeni román kormányzó tanács fennhatóságát és hajlandó az ítélőtáblát a román impérium alá bocsátani.

Mínhogy Dr. Lazár Aurel igazságügyminiszter azt a kívánságát fejezte ki, hogy Elnök nemcsak a saját személyében, hanem az ítélőtábla nevében is nyilatkozzék a fentebb feltett első kérdésre, Elnök a teljes tanácsülésben résztvevőket felhívja, hogy a feltett kérdésre nyilatkozzanak.

A nyilatkozatok alapján Elnök kimondja a teljes tanácsülés *egyhangú* határozatát:

A nagyváradi ítélőtábla teljes tanácsulása az ítélőtáblára nézve a fennforgó viszonyok közt elismeri a nagyszebeni román kormányzó tanács fennhatóságát és az ítélőtáblát a román impérium alá bocsátja.

Dr. Lazár Aurel igazságügyminiszter ezután kérdést intéz Elnökhöz, hajlandó-e az esküt a fentebb közölt szöveggel letenni?

Harmathy Károly elnök e kérdésre kijelenti, hogy a közölt esküt a jelen viszonyok közt hajlandó letenni.

Elnök ezután az esküt Dr. Lazár Aurel igazságügyminiszter kezébe letette. Az eskümintát magyar nyelven Dr. Patzkó Antal ítélőtáblai elnöki titkár olvasta fel.

Elnök ezután egyenként kérdést intéz a jelenlevő bírákhoz és főállamügyész-ségi tagokhoz, hogy az esküt hajlandók-e letenni?

A jelenlevő bírák és főállamügyész-ségi tagok, névszerint: Fekete József, Böhm Jenő és Geleta Géza kúriai bírák; Galbory József, Dr. Szegedy Lajos, Korna Lajos, Dr. Petróczy Zoltán, Vámosy Mihály, Domokos László, Dr. Popa György és Jakab Mihály ítélőtáblai bírák; továbbá Sztaniszlavszky Adolf főállamügyész és Baróthy Pál főállamügyész-helyettes kijelentik, hogy az esküt a jelen viszonyok közt hajlandók letenni.

Ezután Dr. Lazár Aurel igazságügyminiszter az esküt a román nyelven tudó Dr. Popa György ítélőtáblai bírótól román nyelven kivette; a többi fentebb felsorolt bírák, illetve főállamügyész-ségi tagok pedig az esküt magyar nyelven Elnök kezeibe szabályszerűen letették. Az eskümintát ez utóbbi eskületételnél magyar nyelven Dr. Patzkó Antal ítélőtáblai elnöki titkár olvasta fel.

Elnök ezután köszönetét fejezi ki Dr. Lazár Aurel igazságügyminiszternek az általános tájékoztatásért és egyúttal kéri, hogy miután úgy a jelenlevő bírák, mint a főállamügyész-ség tagjai kivétel nélkül letették az esküt s ezentúl is a legjobb tudásuk és meggyőződésük szerint becsületesen fogják kötelességeiket teljesíteni, velük szemben, magas kormányzó tanácsai állásából kifolyólag a legjobb indulatok gyakorolja és az illetők egyéni és családi körülményeit lehetőleg vegye figyelembe.

Dr. Lazár Aurel igazságügyminiszter válaszában kijelenti, hogy átérzi a pillanat fontosságát, biztosíthatja, hogy tettek fogják követni itteni kijelentéseit. Igéri, hogy a nagyváradi bírói karral szemben a legmesszebbmenő gondoskodással lesz. Annak a kormánynak, amely azt óhajtja, hogy megbecsültessék, kötelessége az, hogy azokat az orgánumokat is, melyek fontos hivatást töltenek be, megbecsülje és azok tagjairól gondoskodik is.

Ezután Dr. Lazár Aurel igazságügyminiszter tájékoztatja a teljes ülés tagjait a jelenleg érvényben levő fizetésekről, amelyek a jelenleg érvényben levő törzsfizetéseknél és egyéb javadalmazásoknak megfelelnek s közli, hogy annak javíttatása iránt a lépések folyamatba tétettek.

Felhívja ezután az igazságügyminiszter Elnökt, hogy a fogalmazó, segédhivatali és altisztai s szolgaszemélyzet eskületélei iránt intézkedjék s úgy a jelen teljes ülést, mint a többi eskületéti jegyzőkönyvek egy-egy példányát, hozzá rövid jelentés kíséretében mutassa be.

Intézkedést kér arra nézve, hogy a bíróságok elé kitűzött tárgyalások újból meginduljanak. Erre vonatkozólag közli, hogy a csendőrség a jövő héten mindenütt szervezve lesz, a közigazgatás is már rendezve van mindenütt s intézkedés történt aziránt is, hogy a bírósági idező végzések utazási igazolványul szolgáljanak.

A kúriához felterjesztendő ügyekre nézve kéri egyelőre a felterjesztés mellőzését és az ügy nyilvántartásba vételét, mert a legfelsőbb bíróságnak Kolozsváron való szervezésére vonatkozó munkálatok most vannak folyamatban.

Elnök intézkedést kér arra nézve is, hogy a jelen teljes ülésről betegségük miatt távol maradt elnöktől, tanácselnöktől, illetve Kepes Miklós kúriai bírótól az eskü kivétele megtörténjék.

Dr. Lazăr Aurel igazságügyminiszter e tekintetben azt az óhaját fejezi ki, hogy az eskü kivétele, amennyiben annak az ítélőtábla teljes ülésében való letétele akadályokba ütköznék, az elnök által esetleg az illető lakásán eszközöltessék. Egyúttal kijelenti s jegyzőkönyvbe is kéri venni, hogyha valaki súlyos és igazolt betegség miatt az esküt le nem tehetné, netán bekövetkezendő halála esetére úgy fogja tekinteni, mintha az illető az esküt letette volna.

Elnök a távollévő tagok megeskütésének kérdését a teljes ülés határozata alá bocsátja s a teljes ülés tagjainak nyilatkozata után kihirdette a teljes ülés egyhangú határozatát:

A nagyváradi ítélőtábla teljes tanácsa felhatalmazza az elnököt, hogy amennyiben annak szüksége fennforogna, a hivatali esküt, a betegség miatt távollévő ítélőtáblai elnöktől, tanácselnöktől és Kepes Miklós kúriai bírótól, az ítélőtáblai elnöki titkár és a jegyzőkönyvvezető közbenjöttével a nevezettek lakásán kivehesse.

Több tárgy nem lévén, elnök a teljes tanács ülést berekeszti. A jegyzőkönyv, az igazságügyminiszter rendelkezéséhez képest, két példányban lesz kiállítandó, s az egyik példánynak Dr. Lazăr Aurel igazságügyminiszter kezéhez juttatása elrendeltetett.

Kelt mint fent.

s.s. *Harmathy Károly*, kúriai bíró, ítélőtáblai elnökhelyettes, s.s.

* Arh. St. Tribunalul Cluj-Napoca, *fond Curtea de Apel Cluj, Prezidențiale*, fond 375/1919, dos. 3).

•

1919. El. I. A. nr. 8—35.

PROCES-VERBAL

Intocmit la Oradea, în 3 mai 1919, în ședința plenară a Curții de Apel.

Au fost prezenți:

Președinte: Harmathy Károly, judecător la Curtea de Casație; judecătorii: Fekete József, judecător la Curtea de Casație, Böhm Jenő, judecător la Curtea de Casație, Geleta Géza, judecător la Curtea de Casație, Gálbory József, judecător la Curtea de Apel, dr. Szegedy Lajos, judecător la Curtea de Apel, Korna Lajos, judecător la Curtea de Apel, dr. Petróczy Zoltán, judecător la Curtea de Apel, Vámosy Mihály, judecător la Curtea de Apel, Domokos László, judecător la Curtea de Apel, dr. Popa Gheorghe, judecător la Curtea de Apel, Jakab Mihály, judecător la Curtea de Apel.

Membrii Procuraturii Generale de Stat: Sztaniszlavszky Adolf, procuror general, Baróthy Pál locțiitor al procurorului general, secretar al președintelui Curții de Casație, dr. Patzkó Antal, secretar, dr. Aliquander Kálmán, secretar al Consiliului Curții de Apel, dr. Lazăr Aurel, șeful Resortului de justiție¹ și reprezentantul plenipotențiar al Consiliului Dirigent din Sibiu.

Președintele deschide ședința plenară a Curții de Apel, constată că judecătorii Curții de Apel sînt prezenți, cu excepția celor absenți din cauză de boală, dr. Laban Lajos, președinte, dr. Imrik Péter, președinte de senat și Kepes Miklós, judecător la Curtea de Casație; de asemenea, sînt prezenți Sztaniszlavszky Adolf, procuror general și Baróthy Pál, locțiitor al procurorului general, precum și dr. Patzkó

¹ În textul original apare cu consecvență termenul de ministru de justiție. În realitate era șef de Resort la Justiție în cadrul Consiliului Dirigent.

Antal, secretar al președintelui Curții de Apel. Procesul verbal este redactat de dr. Aliquander Kálmán, secretar al Consiliului Curții de Apel.

Președintele comunică adunării plenare că ea a fost convocată prin dispoziția lui Aurel Lazăr, reprezentantul Consiliului Dirigent din Sibiu și scopul ei este depunerea jurământului oficial.

După aceasta, președintele îl salută, în numele Curții de Apel și al Procuraturii Generale, pe șeful Resortului de justiție Aurel Lazăr și-l roagă să-și expună în ședința plenară dezideratele sale. Dr. Aurel Lazăr, șeful Resortului de justiție, expune următoarele: „Înainte de toate îi mulțumesc președintelui pentru cuvintele de salut. Situația lui este ușurată prin faptul că a mai avut ocazia să-și prezinte pe scurt punctele de vedere și să explice schimbările petrecute în timpurile noastre judecătorești Curții de Apel și membrilor Procuraturii Generale, precum și în fața delegației de salut a acestor foruri, care s-a prezentat la el. Situația lui este ușurată și prin faptul că poate saluta aici membrii proeminenți ai corpului de magistrați, care vor cîntări situația și își vor exprima hotărârile cu logica, obiectivitatea și cunoștințele corespunzătoare și, este convins că, oricare ar fi această decizie, ea va izvorî din cea mai profundă și mai curată convingere sufletească.

În urma situației create de război și poporul român și-a exercitat drepturile care i se cuvin și suveranitatea lui la Adunarea Națională de la Alba Iulia, de la începutul lunii decembrie 1918. Pe baza acestei Rezoluții [orașul] Oradea și comitatul Bihor fac parte din teritoriile asupra cărora națiunea română și-a declarat suveranitatea. Această hotărîre a fost sancționată de regele României și aceasta reprezintă o situație încheiată definitiv. Dar această hotărîre de la Alba Iulia nu are numai temeluri istorice, ci și toate premisele internaționale, care au făcut această hotărîre deplină și inatacabilă și din punct de vedere juridic.

Baza premiselor internaționale o constituie acea convenție care a fost încheiată de România și de Antantă, în 1916, și care convenție, nefiind tulburată de evenimintele care au survenit între timp și nici măcar de așa numita pace de la București, este și azi în deplină vigoare. Dar avînd în vedere marile transformări, precum și faptul că prin această hotărîre Adunarea Națională de la Alba Iulia și-a exercitat suveranitatea pe teritoriul altui stat, această hotărîre a fost supusă conferinței de pace, unde ea a fost deplin recunoscută.

Cînd face această declarație aici, el este pătruns de povara răspunderii politice și morale care l-ar apăsa pe el, dacă ar declara lucruri nerezale. Este posibil ca cei prezenți să dețină alte informații în această chestiune, dar îi poate asigura că informațiile lor nu corespund realității, ceea ce este dovedit cel mai bine de faptul că la ultima chemare a Puterilor Antantei, care s-a referit la corectarea liniei demarcaționale în mod nenorocit fixată, chiar guvernul Ungariei a declarat, în mod oficial, că nu menține și nici nu poate menține pretențiile teritoriale.

Este pătruns de seriozitatea momentului. Ceea ce provoacă bucuria unei națiuni poate provoca unei alte națiuni amărăciune, dar este convins că această fericire nu trebuie să fie sfidătoare, ci, dimpotrivă, trebuie să fie pătrunsă de dragoste și să tindă să atenueze suferințele celeilalte națiuni, ca să nu existe față în față nici învins nici învingător, ci două nații, care caută să se comporte una față de alta cu deplină înțelegere.

Această înțelegere în trecut nu s-a realizat, se pot schimba hotarele, se pot schimba și formațiunile de drept public, dar un popor trăiește și mai departe ca națiune. Și o națiune, care pînă acum, în cea mai mare parte, a trăit unită și acum este nevoită să trăiască disperat, eliberată [însă] de o politică fatală, va trăi și mai departe și își va găsi și în noua alcătuire, locul care i se cuvine, conform trecutului ei; iar statul român își va recunoaște în orice caz obligația politică și morală care-i revine față de ea și va fi mîndru că și i-a făcut cetățeni pe membrii acesteia națiuni și va ști s-o facă să uite amărăciunea momentului prezent“.

După aceasta, A. Lazăr prezintă, în mod detaliat, principiile democratice pe care se bazează hotărîrea Adunării Naționale de la Alba Iulia și care, de fapt, sînt legi fundamentale ale națiunii române. În Rezoluție, Adunarea Națională a proclamat unirea tuturor românilor și se preconizează constituirea unui aparat de stat cît mai democratic. În acest sens, se preconizează introducerea dreptului de vot [universal], a unor asemenea reforme care pot garanta pentru fiecare naționalitate și pentru fiii fiecărei națiuni libertatea deplină.

Face cunoscut că acele proiecte de legi, care urmăresc traducerea în practică a principiilor cuprinse în Hotărîrea de la Alba Iulia sînt deja pregătite și, în viitorul cel mai apropiat, vor fi ridicate la rang de lege. În chestiunile care intere-

sează corpul judecătoresc informează că nu au survenit schimbări nici în privința drepturilor materiale și nici sub raport organizatoric.

Judecătoriile pot aduce sentințe pe baza legilor sancționate pînă la 18 octombrie 1918, prin continuitate de drept. Cu toate acestea, sentințele trebuie pronunțate „în numele legii”. Statul român preia toți funcționarii care îndeplinesc funcții publice pe acest teritoriu și menține în totalitate drepturile și avantajele cîștigate. În afară de aceasta, pătruns de conștiința importanței pe care instituția judecătorească o reprezintă în stat, statul român vrea să reglementeze statutul magistraților, dorință veche a corpului judecătoresc maghiar. Au fost începute deja operațiunile pregătitoare și dr. Gheorghe Plopu, judecător la Curtea de Casație, a fost însărcinat cu elaborarea proiectului. Acest proiect va fi adus la cunoștința factorilor competenți, la timpul potrivit, și se va avea în vedere ca ansamblul corpului judecătoresc, în noua lui alcătuire, să păsească în noul regim pe deplin întărit.

Lazăr informează că un proces asemănător — chiar din inițiativa sa — a început și în România [veche] și au început și acolo lucrările pregătitoare, pentru ca să nu existe diferențe în sinul corpului judecătoresc.

În această chestiune a avut prilejul să discute și cu prințul moștenitor român și pe această bază poate comunica că și acesta și-a manifestat dorința supremă ca toate drepturile cîștigate să fie menținute și chiar lărgite.

S-a suspendat, însă, dreptul de inamovibilitate a magistraților, deoarece menținerea integrală a acestui drept ar fi o piedică uriașă în calea organizării. Acest lucru a fost prevăzut, la vremea respectivă, de Regulamentul de aplicare a procedurii civile în mod special și astfel aceasta nu poate cauza neliniște. Nu-și poate imagina un asemenea guvern, care să abuzeze de aceasta și astfel să vrea să slăbească justiția.

Să acorde, deci, judecătorii această încredere prealabilă organului de guvernământ și să spere într-o conduită corespunzătoare și într-un discernămint adecvat, în sensul că regimul nu va abuza de această prerogativă.

În privința depunerii jurămîntului, Consiliul Dirigent a hotărît că membrii corpului judecătoresc trebuie să depună jurămîntul de fidelitate [față de statul român].

După aceasta, citește textul jurămîntului în limba română, iar apoi textul tradus în limba maghiară de către Gheorghe Popa, judecător la Curtea de Apel, text pe care el l-a găsit corect și l-a autenticat. Textul traducerii este următorul: „Eu N.N. mă jur pe atotputernicul Dumnezeu că voi fi credincios regelui Ferdinand I și statului român, voi respecta cu credință legile țării, decretale și ordonanțele Consiliului Dirigent, voi îndeplini cu cinste, conștiinciozitate și obiectivitate sarcinile oficiului meu, și voi păstra secretul oficial. Așa să-mi ajute Dumnezeu!”

În continuare dr. Aurel Lazăr, șeful Resortului de Justiție, comunică că prin depunerea jurămîntului toate drepturile dobîndite vor fi respectate. În schimb, cel care nu depune jurămîntul își pierde postul și statul român nu-și mai asumă față de el nici obligația de pensionare, nici în altă privință, iar eventualele urmări politice pe care le are de suportat respectivul vor fi decise de Consiliul Dirigent din Sibiu, după prezentarea acestui proces verbal.

Limba oficială a statului este cea română, dar pînă cînd această problemă va fi rezolvată, prevederile Legii XLIV 1868 vor fi aplicate în spiritul cel mai larg, cu deosebire că în [text], în locul limbii maghiare, se va înțelege limba română. În consecință, justiția va fi aplicată, față de toată lumea, în limba maternă. Pentru învățarea limbii române s-a fixat un termen de un an, care însă poate fi prelungit.

În continuare, dr. Aurel Lazăr, șeful Resortului de Justiție, adresează două întrebări președintelui, respectiv judecătorilor și membrilor Procuraturii Generale:

1. Este dispus președintele ca, în numele Curții de Apel, să recunoască autoritatea Consiliului Dirigent din Sibiu asupra Curții de Apel din Oradea și să pună Curtea de Apel sub jurisdicția statului român?

2. Sint dispuși președintele, magistrații și membrii Procuraturii Generale să depună jurămîntul oficial cu textul de mai sus?

Înainte de a răspunde la întrebare, președintele întreabă pe participanții la ședință dacă dorește cineva să facă vreo declarație?

Sztaniszlavsky Adolf, procuror general, declară că nu consideră satisfăcătoare acea parte a argumentației de drept public a șefului de Resort, care se referă la alipirea definitivă din punct de vedere juridic a comitatului Bihor și a [orașului] Oradea la România [și prin urmare] nu o acceptă. Războiul încă nu s-a terminat. Convenția la care face referire ministrul există numai între părțile contractante, războiul față de România continuă încă și numai tratatul de pace va fi chemat să

stabilească cui va aparține acest teritoriu. Afirmă că România deține aceste teritorii pe baza dreptului de cucerire, poate prelua jurisdicția și poate pretinde depunerea jurământului, dar această situație din punct de vedere de drept încă nu a avut loc și se va întâmpla numai atunci când pacea a fost încheiată. Își manifestă dorința ca, deoarece conform cuvîntării ministrului termenul de depunere a jurământului nu este fixat, să binevoiască să amîne depunerea jurământului pînă în momentul în care se va încheia tratatul de pace.

Dr. Aurel Lazăr, șeful Resortului de justiție, răspunzînd cuvîntării procurorului general declară că continuarea unor discuții de drept public ar fi inutilă, dar poate spune că războiul este deja terminat, războiul care încă se duce, slavă Domnului, nu-i război, nici nu-i purtat de Ungaria, dimpotrivă, poate susține că o mare parte a cetățenilor Ungariei îl condamnă [...] Consiliul Dirigent Român nu a venit pe baza dreptului de cucerire, ci în numele justiției și al dreptății. Națiunea română nu a renunțat niciodată la dreptul pe care i l-a conferit istoria, ci la prima ocazie l-a proclamat în mod public prin Rezoluția de la Alba Iulia. În această Rezoluție s-a manifestat dorința, conștiința și simțămîntul de unire al tuturor românilor, care trăiește în sufletul fiecărui român.

El nu dorește depunerea jurământului în forma pe care a expus-o în cuvîntul său procurorul șef, adică în virtutea dreptului de cucerire, deoarece armata română nu a venit ca și cuceritoare, ci ca eliberatoare. Consiliul Dirigent Român a trimis-o aici în numele națiunii române.

Caracterul statal românesc al acestui teritoriu nu depinde de deciziile de pace ulterioare, din această cauză nu poate acorda aminare în privința depunerii jurământului.

Nefăcîndu-se nici o altă declarație din partea nimănui, președintele, în numele său, cu privire la prima întrebare expusă mai sus de ministrul de justiție, declară că în condițiile actuale recunoaște autoritatea Consiliului Dirigent Român din Sibiu asupra Curții de Apel și este dispus să o pună la dispoziția regimului românesc. Deoarece ministrul de justiție, dr. Aurel Lazăr, și-a expus dorința să facă declarația nu numai în numele său, ci și al întregii Curți de Apel, cu privire la prima întrebare, președintele cheamă pe participanții la ședința plenară să se pronunțe cu privire la întrebarea pusă.

Pe baza declarațiilor, președintele pronunță *hotărîrea unanimă* a ședinței plenare: Ședința plenară a Curții de Apel din Oradea recunoaște, în condițiile actuale, autoritatea Consiliului Dirigent Român din Sibiu și o supune jurisdicției românești.

Dr. Aurel Lazăr, ministru de justiție, întreabă apoi președintele dacă este dispus să depună jurământul cu textul comunicat mai sus. Președintele Harmathy Károly declară, cu privire la această întrebare, că în condițiile actuale este dispus să depună jurământul cu textul comunicat.

După aceasta, președintele a depus jurământul în fața lui Aurel Lazăr, ministru de justiție. Modelul de jurămint, în limba maghiară, a fost citit de dr. Patzkó Antal, secretar prezidențial pe lângă Curtea de Apel.

În continuare, președintele întreabă pe fiecare dintre magistrații prezenți și pe membrii Procuraturii Generale dacă sînt dispuși să depună jurământul?

Magistrații prezenți și membrii Procuraturii Generale, adică nominal Fekete József, Böhm Jenő și Geleta Géza, judecători la Curtea de Casație, Galbory József, dr. Szegedy Lajos, Korna Lajos, dr. Petrőczy Zoltán, Vámosy Mihály, Domokos László, dr. Popa Gheorghe și Jakab Mihály, judecători la Curtea de Apel, de asemenea Sztaniszlavszky Adolf, procuror general și Baróthy Pál, locțiitor al procurorului general, declară că în condițiile actuale sînt dispuși să depună jurământul.

Apoi, dr. Aurel Lazăr, șef de Resort la justiție, a luat jurământul în limba română de la dr. Gheorghe Popa, judecător la Curtea de Apel, care cunoaște această limbă; ceilalți judecători, precum și membrii Procuraturii Generale înșirați mai sus, au depus jurământul în limba maghiară în mod reglementar în fața președintelui.

Modelul de jurămint la această din urmă depunere l-a citit în limba maghiară Patzkó Antal, secretar prezidențial pe lângă Curtea de Apel.

După aceea, președintele își exprimă mulțumirile lui Aurel Lazăr pentru informațiile cu caracter general și-l roagă ca, deoarece magistrații prezenți, precum și membrii Procuraturii Generale, au depus, fără excepție, jurământul și-și vor îndeplini datoria și de acum înainte cu competență, conform convingerii lor, în mod cinstit, să aibă față de ei bunăvoința cea mai largă, pe care i-o poate asigura

funcția lui de membru al Consiliului Dirigent și să ia în considerare, pe cât posibil, condițiile de viață individuale și de familie ale respectivilor.

În răspunsul său, dr. Aurel Lazăr declară că este pătruns pe deplin de importanța momentului și-i asigură că declarațiile sale vor fi urmate de fapte. Promite că va avea cea mai mare grijă față de corpul judecătoresc din Oradea. Un guvern care dorește să fie respectat are datoria să respecte și să protejeze membrii acelor organisme care îndeplinesc funcții importante. El informează apoi pe membrii ședinței plenare de retribuțiile aflate în vigoare, care corespund scării salariale actuale și altor adaosuri și comunică că s-au făcut demersuri pentru îmbunătățirea lor. Șeful de resort apelează apoi la președinte să ia măsuri pentru ca jurământul să fie depus și de concipiști, personalul auxiliar și de cel de serviciu și funcționari subalterni și să prezinte procesele verbale de îndeplinire, atât cel prezent cât și celelalte, însoțite de un scurt raport. Cere să se ia măsuri ca să se reia dezbaterile judecătorilor. Cu privire la aceasta informează că săptămîna viitoare jandarmeria va fi organizată peste tot, administrația este deja organizată pretutindeni și s-au luat măsuri și pentru ca citațiile judecătorești să servească drept certificat de călătorie.

Cu privire la cauzele ce urmează a fi prezentate Curții de Casație cere să fie suspendate în mod provizoriu și luarea lor în evidență, deoarece operațiunile pentru organizarea Curții Supreme de la Cluj sînt în curs.²

Președintele cere măsuri pentru ca și cei absenți de la ședința plenară, din cauză de boală, adică: președintele, președintele de consiliu, respectiv judecătorul la Curtea de Casație Kepes Miklós să depună și ei jurământul.

Dr. Aurel Lazăr își exprimă, în această privință, dorința ca jurământul acestora, dacă nu poate fi depus în ședința plenară a Curții de Apel, să fie luat de președinte, eventual la locuința respectivului. Totodată, declară și cere să se menționeze în procesul verbal că din cauza unei boli grave și motivate, în caz de deces, să fie considerați cu jurământul depus.

Președintele a supus hotărîrii ședinței plenare problema depunerii jurământului din partea membrilor absenți și pe baza declarației membrilor ședinței plenare a făcut publică hotărîrea unanimă a ședinței plenare: Consiliul plenar al Curții de Apel din Oradea împuternicește pe președinte ca, în caz de necesitate, să poată lua jurământul oficial la locuințele lor de la președintele Curții de Apel, președintele consiliului și judecătorului Curții de Casație Kepes Miklós, absenți din cauză de boală.

Alte puncte nemaifiind la ordinea de zi, președintele încheie ședința plenară. Procesul verbal, conform dispozițiilor date de șeful Resortului de justiție, va fi întocmit în 2 exemplare, unul urmînd a fi înaintat lui dr. A. Lazăr, șeful Resortului de justiție.

SS *Harmathy Károly*, judecător la Curtea de Casație, locțiitor al președintelui Curții de Apel, SS *Aliquander Kálmán*, secretar³.

² La Cluj nu s-a organizat o Curte de Casație, ci s-au constituit trei Secțiuni pentru Transilvania în cadrul Curții de Casație și Justiție din București. Cf. Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918—1920)*, Cluj-Napoca, 1985, p. 179.

³ Cîteva fragmente din document s-au publicat, în limba română, de Gheorghe Iancu în articolul *Contribuții la cunoașterea activității lui Aurel Lazăr în timpul Consiliului Dirigent*, în *Crisia*, 1980, 10, p. 171—174